

Franc Rozman

Generala Blaž in Janez Žemva

Med visokimi oficirji avstro-ogrške armade je bilo tudi nekaj Slovencev, čeprav je ugotavljanje narodnega izvora zahtevno vprašanje z več vidikov, ne nazadnje tudi zato, ker je za oficirski kader veljalo, da narodnost ni bila pomembna, pač pa domovina in cesar. Zame je bilo pri raziskovanju življenja teh generalov pomembno predvsem to, če sta bila starša slovenskega rodu ali vsaj eden od njiju, pa tudi, če so v svojih karakteristikah navajali znanje slovenskega jezika. Omenim naj, da so kar trije visoki oficirji, ki so v zadnjih petnajstih letih habsburške monarhije zasedali najvišje položaje v armadi, bili Slovenci. Prvi je bil poveljnik mornarice in veliki admiral (edini s tem činom) Anton Johan Haus (1851–1917), doma iz Tolmina, drugi, baron Aleksander von Krobotin (1849–1933), je bil edini Slovenec s činom feldmaršala in med letoma 1912 in 1917 vojni minister, kot so tedaj rekli. Tretji pa je bil general pehote Blasius (Blaž) Schemua (Šemva) (1856–1920), ki je bil eno leto tudi šef generalštaba avstroogrške armade. Blaž je imel brata, ki je bil tudi general. O slednjih dveh bo v tem prispevku nekaj več govora, ne nazadnje tudi zato, ker njun rod izhaja iz blejske sosesčine, iz Krnice. Najprej pa nekaj besed o njunem očetu, ki je bil tudi Blaž oz. Blasius, kot je zapisano v dokumentih. Rodil se je 31. januarja 1808 v Krnici, tedaj še na Stari Pokljuki pri Figovcu št. 79, zdaj št. 23, Urbanu in Neži, roj. Gogala. Poleg Blaža so se rodili Martin in Janez ter sestra Uršula.

Blaž je z devetnajstimi leti šel v vojsko in v njej služil od 6. oktobra 1827 do 25. novembra 1859. Upokojil se je s činom majorja. Umrl je 21. januarja 1871 v Celovcu, kjer je tudi pokopan. Poročil se je z Alojzijo Fuchs iz Paterniona in imel štiri otroke. Leta 1864 se je drugič poročil z Anno Ernestino Lechleiner.¹

Vojaško službo je začel v 17. pešpolku »kranjskih Janezov«, v katerem je dosegel čin narednika, obiskoval vojno akademijo v Wiener Neustadtu, potem pa 18 let in pol služil v 17. pešpolku in napredoval od podporočnika do stotnika I. razreda. Septembra 1859 je bil že kot major poveljnik prateža komande II. armade. Nazadnje je služil kot namestnik komandanta v Nabrežini. Sodeloval je v nekaj vojnih pohodih; najprej se je udeležil zatrtja upora v papeški državi marca 1831 in sodeloval pri zavzetju Ancone. Leta 1848 je bil spet v Italiji, in to pri eksekucijski komandi v dolini Aronzo, potem je bil pri evakuaciji Benetk marca 1848. Konec junija in v začetku julija 1849 je bil v bitki pri Györu in Komornu. Nazadnje je bil na bojnem polju leta 1859 v severni Italiji in tam je tudi napredoval v majorja. Po podpisu mirovne pogodbe med Avstrijo, Francijo in Sardinijo 10. novembra 1859 v Zürichu pa je bil upokojen.

1 Marijan F. Kranjc, »Bratazemva«, *Vojaštvo. Military*, <http://home.amis.net.marijank/Z16-bratazemva.html>.

Predpostavljeni so ga označili kot prizadevnega in odločnega ter priljubljenega med moštvom. Bil je mirnega, častivrednega in odločnega značaja, posebej ustreznega za vojaško administracijo in vojaško ekonomijo. Bil pa je bolj bolehen.²

Janez Žemva

Najstarejši sin (ne vemo pa, ali nista bili sestri starejši) je bil Johann, ki se je rodil v Celovcu 21. septembra 1850. Obiskoval je Terezijansko vojno akademijo v Wiener Neustadtu in jo končal s prav dobrim uspehom, čeprav šele 20. po rangi. Oficirsko kariero je začel 1. septembra 1869 kot poročnik v 7. pešpolku. V letih 1875–1877 je obiskoval višjo vojno šolo na Dunaju in bil po njenem zaključku dodeljen v generalštab. Nadporočnik je postal 1. maja 1876. Potem je hitro napredoval: 1. maja 1880 je bil že stotnik I. razreda, 1. maja 1888 major, 21. aprila 1892 podpolkovnik. Kot tak je nekaj mesecev služboval v pešpolku št. 12, se kmalu vrnil v generalštab in bil že 20. avgusta 1893 postavljen za šefa štaba 6. korpusa, 1. novembra 1893 pa je bil že polkovnik in spet v generalštabu. Generalmajor je postal 1. novembra 1899 in ob tem dobil poveljstvo nad 7. gorsko pehotno brigado. Čez slabih pet let je bil 14. aprila 1904 imenovan za komandanta 31. pehotne divizije, 1. maja 1904 pa je bil povišan v feldmaršallajtnanta. General pehote je postal 1. novembra 1909 in

² ÖStA KA, Qualifikationsliste 2562. Gl. tudi *Österreichisches biografisches Lexikon*, 10. (Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1994), 76, 77.

potem tudi komandant XIV. korpusa s sedežem v Innsbrucku, obenem pa je bil tudi poveljnik deželne obrambe za Tirolsko in Vorarlberg. To je ostal vse do upokojitve, ki jo je dosegel pri 62 letih 1. junija 1912. Že pred tem je leta 1909 postal še tajni svetnik in 1912 imejitelj 7. pešpolka. Cesar ga je poplemenil 20. oktobra 1900, v barona pa je bil povzdignjen 2. septembra 1917.

Janez Žemva se je poročil 18. septembra 1884, takso v znesku 24.000 fl. pa mu je plačala žena Karolina Stremayr (umrla leta 1935 v 72. letu starosti). Zakon je ostal brez otrok. V času službovanja se je udeležil nekaj vojnih pohodov. Novembra 1869 je bil v Dalmaciji in pri Lupoglavu in Poljevac hanu, septembra 1878 je bil ob zasedanju Bosne in Hercegovine v bojih pri Livnu, leta 1882 je kot stotnik sodeloval pri zadušitvi upora v južni Dalmaciji in Hercegovini, kjer pa se kakšnega spopada ni udeležil.

V karakteristiki predpostavljenih je Žemva veljal za zdravega, poštenega, odličnega terenskega jezdeca, bil je telovadec, sabljač in plavalec. Posebej nadarjen je bil za mapiranje, bil je zelo vzdržljiv, zlasti v pohodih v gorskem svetu. Poleg nemščine je zelo dobro govoril francosko (v govoru in pisavi), poleg tega tudi slovensko, hrvaško, češko in za službo dovolj dobro tudi italijansko. Dobro se je znašel v administraciji in bil odličen organizator v generalštabu. Poleg tega je bil zelo inteligenčen, v službi močno prizadeven in neutrudno delaven, po značaju zelo pogumen in hladnokrven, trezen v presojanju. Kot komandant gorske brigade si je nabral dragocene izkušnje o taktiki bojevanja v gorah. Vodil je načrte za obrambo Tirolske, ki so se izkazali za zelo uspešne v prvi svetovni vojni po letu 1915.

V dolgoletni vojaški službi je Žemva dobil številna odlikovanja: viteški križec reda cesarja Leopolda, red železne krone III. razreda, vojaški zaslužni križec, medaljo za vojne zasluge na traku vojaškega zaslužnega križca, vojno medaljo, jubilejno spominsko medaljo, vojaški zaslužni znak za oficirje III. razreda, pruski komandni red. II. razreda, pruski red rdečega orla III. razreda, komturski križec velike vojvodine Mecklenburg, veliki križec hišnega reda ernestinske linije vojvodine Sachsen-Nassau.

Po koncu prve svetovne vojne je kratek čas živel v Innsbrucku in tam tudi umrl 29. aprila 1919.³

Janezov mlajši brat Blaž (v uradnih dokumentih seveda Blasius) se je tudi rodil v Celovcu 2. januarja 1856. Tudi on je postal general pehote, v nasprotju z bratom pa ni bil poplemeniten. Zato pa je kot šef generalštaba imel tudi politično funkcijo in je v zgodovinski literaturi večkrat omenjen.

Blaževa vojaška pot se je začela leta 1866, ko je začel obiskovati kadetnico v Mariboru in nato še v Sankt Pöltnu, potem pa še Terezijansko vojaško akademijo v Wiener Neustadtu, ki jo je z dobrim uspehom končal leta 1874, s 1. septembrom 1874 pa je bil kot poročnik dodeljen v 7. pešpolk.⁴

V začetku leta 1879 je odšel v Perzijo kot član avstrijske vojaške misije, ki je šla usposabljat šahovo vojsko. Žemva se je tam udeležil tudi zatrtja upora Kurdiv. Misija je

3 Ibid.

4 Josef Mann, »FML Blasius Scheuma, Chef des Generalstabes am Vorabend des Weltkrieges 1911–1912« (doktorska disertacija, Wien, 1978), 3.

Blaž Žemva

bila uspešna, saj so usposobili dve pehotni diviziji in dve topniški bateriji, vodja misije Staudach pa je kasneje postal celo perzijski general, ko se je po koncu misije odločil ostati v Perziji.⁵ Žemva se je maja 1881 vrnil v Avstrijo in služil v prejšnjem polku, kjer je 1. novembra 1884 napredoval v nadporočnika. Vpisal se je na višjo vojaško šolo na Dunaju, predvsem na prigovarjanje in priporočilo nadvojvode Albrechta, dolgoletnega generalnega inšpektorja avstro-ogrške armade. Nadvojvoda je bil tako navdušen nad Žemvinim predavanjem o delovanju misije v Perziji, da je Žemvi omogočil takojšen vpis na visoko vojaško šolo. Po končani šoli je bil dodeljen generalnemu štabu in tam hitro napredoval. S 1. majem 1887 je bil stotnik 2. razreda. Leta 1891 je za dve leti spet šel v garnizonsko službo, to pot v 9. pešpolk, februarja 1893 pa se je vrnil v generalštab, zdaj že kot stotnik 1. razreda. Major je postal 1. maja 1893 in kot major je od 13. oktobra 1893 do 9. septembra 1897 predaval na visoki vojni šoli. 1. novembra 1895 je postal podpolkovnik in bil za nekaj časa dodeljen v 83. pešpolk. 1. novembra 1898 je bil povišan v polkovnika in je najprej služboval v generalštabu, 17. oktobra mu je bilo zaupano poveljstvo 66. pešpolka v Košicah in Ungvárju, od 13. aprila 1905 pa

5 Burman Hušnewis-Gaugan, »Die österreichische Militärmissionen in Persien 1852 bis 1881« (doktorska disertacija, Wien, 1978), 160–73, 187–89.

je prevzel komando nad 55. pehotno brigado v Trstu. Že 1. maja 1905 je napredoval v generalmajorja in bil 28. oktobra 1908 komandant 18. pehotne divizije v Mostarju. 1. maja 1909 je bil povišan v feldmaršallajtnanta, ko se je izkazal kot komandant brigade in divizije. Sredi aprila 1910 je postal sekcijski šef v vojnem ministrstvu ter bil namestnik šefa generalštaba in zadolžen za mobilizacijo v primeru vojne.⁶

Tedaj se je prvič omenjalo, da bi prevzel mesto šefa generalštaba. Leta 1911 je bil nekaj časa tudi kandidat za vojnega ministra. V vse bolj zaostrenem zunanjepolitičnem položaju na Balkanu je Žemva nasprotoval vojni na dveh frontah, bil je tudi mnenja, da bo Italija pustila Avstro-Ogrsko na cedilu in izstopila iz Trojne zveze. Zavzemal se je za aktivno politiko države na Balkanu in podpiral ustanovitev nove države Albanije. Cesar je imel o njem visoko mnenje, podpiral ga je tudi prestolonaslednik nadvojvoda Franc Ferdinand. Ker je tedanji šef generalštaba Franz Conrad von Hötzendorf vedno bolj zastopal provojno politiko proti Srbiji, je Franc Ferdinand dosegel, da je moral Conrad von Hötzendorf 30. novembra 1911 odstopiti in je cesar na pritisk Franca Ferdinanda za šefa generalštaba 2. decembra 1911 imenoval Blaža Žemvo, ki je to ostal le leto dni, do 12. decembra 1912.⁷

Kot šef generalštaba se je Žemva trudil okrečiti armado. Pripravil je načrte za primer vojne z Rusijo, Srbijo ali Italijo ter se močno povezal in uskladi s šefom nemškega generalštaba Helmutom von Moltkejem. Na začetku druge balkanske vojne pa je moral vodstvo generalštaba spet prepustiti Conradu von Hötzendorfu, in to spet zaradi Franca Ferdinanda, ker se mu je Žemva zdel premalo bojevit in odločen. Žemvo je to zelo potrlo, v uteho mu je cesar dal odlikovanje viteza reda železne krone 1. razreda, postal je komandant XI. korpusa s sedežem v Dubrovniku, kjer je bil njegov predpostavljeni šef Bosne in Hercegovine feldcajmajster Oskar Potiorek, po materi Slovenec.⁸ Žemva je bil 1. novembra 1913 povišan v generala pehote. Sredi februarja 1914 je bil do izbruha prve svetovne vojne komandant Dunaja oz. II. korpusa, julija 1914 pa je kot komandant II. korpusa pri 4. armadi prišel pod poveljstvo generala pehote Moritza von Auffenberga in odšel na rusko fronto. Ko je zadnji teden avgusta 1914 prišlo do bitke in avstrijske zmage pri Komárovu, je bil Žemva obtožen, da po njegovi krivdi ni prišlo do obkolitve Rusov in do popolne zmage ter da so se Avstrijci morali celo umakniti. Danes so vojaški zgodovinarji mnenja, da je bil kriv komandant 25. divizije nadvojvoda Peter Ferdinand, ki pa zaradi pripadnosti dinastiji pač ni mogel biti omadeževan. Znan je razgovor med Žemvo in nadvojvodo, ko mu je prvi očital, da ni izpolnil ukaza, nadvojvoda pa ga je opozoril, naj se zaveda s kom govori, nakar mu je Žemva hrabro zabrusil, da neizpolnjevanje povelj v armadi pomeni pač vojno sodišče. Žemva je bil razrešen poveljstva.⁹ Do upokojitve je bil še poveljnik obrambne črte na Donavi od Kremsa do Bratislave, ker je grozila nevarnost, da bodo Rusi prišli do Donave in ogrozili sam Dunaj. Ko je ta nevarnost minila, je Žemva razočaran in užaljen, pa tudi težave z zdravjem je že imel, zaprosil za upokojitev. Cesar je tej želji

6 Gl. op. 2.

7 Mann, »FML Blasius Scheuma,« 24–37.

8 Lawrence Sondhaus, *Franz Conrad von Hötzendorf, arhitekt prve svetovne vojne* (Ljubljana: Orbis, 2006), 148–52.

9 Herbert Zeinar, *Geschichte des österreichischen Generalstabes* (Wien: Böhlau Verlag, 2006), 477–90.

ugodil 23. marca 1915 in Žemvove vojaške kariere je bilo konec. Težave s krvnim obtokom so se nadaljevale in 21. novembra 1920 je v Celovcu umrl za srčno kapjo. Po upokojitvi je še upal, da bo tako kot njegov brat postal dosmrtni član gosposke zbornice, že leta 1912 pa je postal tajni svetnik. Jeseni 1916 je bil še v igri za ministra za železnice, vendar se to ni zgodilo. Do konca vojne in do razpada monarhije je živel na Dunaju, nato se je zaradi visokih stroškov preselil v Celovec, kjer je živel skupaj s sestro in se preživljal s prodajo svoje velike knjižnice, ki je baje obsegala kar okrog 10.000 zvezkov.¹⁰

Žemva je bil eden najbolj izobraženih avstro-ogrskih generalov in človek širokega zanimanja. Poleg nemščine je znal slovensko, češko, francosko v govoru in pisavi, turško in perzijsko je govoril, precej tudi rusko, angleško in italijansko. V perzijsčino je v času službovanja v vojaški misiji prevedel priročnik za službovanje in priročnik o ravnanju z orožjem. Misija v Perziji je bila zanj sploh velika življenjska izkušnja in tudi pomembna stopnička v službenem napredovanju, kajti prav navdušenje nadvojvode Albrechta ob Žemvinem predavanju o delovanju misije mu je utrlo pot v višjo vojno šolo na Dunaju in v generalštab. V Perziji se je navdušil za vzhodno filozofijo, kasneje se je vključil v sekto novih templjarjev, ki so izdajali rasistično glasilo *Ostara* in bili kasneje blizu Hitlerju, dokler jih ta ni prepovedal. Bil je tudi odločen pripadnik darvinizma. Vse to je najverjetneje botrovalo temu, da ga cesar ni poplemenil.

V karakteristikah je bil označen za raznovrstno uporabnega oficirja, zavzetega za službo, pa tudi kot dober tovariš. Fizično je bil srednje velikosti, stasit, zdrav in vzdržljiv. V prostem času je bil telovadec, plavalec, sabljač, dober jezdec, dober risar, stenograf in zelo dober maper. Kot garnizonski oficir je večinoma služil na jugovzhodu monarhije. Na službenih potovanjih je poleg Perzije spoznal tudi južno Rusijo, Kavkaz, bil je v Astrahanu, Odesi, Sevastopolu in Kijevu, kasneje tudi v Carigradu, Beogradu, Sofiji, Bukarešti, Sinaii. Zasebna potovanja so ga leta 1895 vodila v južno Italijo, na Sicilijo, Malto, ogledal si je ozemlje med Genovo in Marseillom ter Pariz. Tudi naslednje leto je bil v Parizu pa v Varšavi, Moskvi, Nižnem Novgorodu. Leta 1897 je bil v Belgiji in Holandiji, 1899 v južni Franciji, Španiji, Bologni, Firencah, leta 1901 v Grčiji. Na vseh teh potovanjih ga niso zanimale le vojaške zadeve, ampak tudi študij etnografskih, filoloških in filozofskih problemov.

V svoji vojaški karieri je dobil številna domača in tuja odlikovanja: bil je vitez reda železne krone 1. razreda, reda cesarja Leopolda, dobil je križec za vojaške zasluge, srebrno medaljo za vojaške zasluge na srebrnem traku, znak za vojaško službo za oficirje 2. razreda, jubilejno spominsko medaljo, jubilejni križec, spominski križec 1912–1913, perzijsko zlato vojaško medaljo, perzijski red sonca in leva 3. in 4. razreda, črnogorski Danilov red 1. razreda, veliki križ pruskega kraljevega reda Rdečega orla, veliki križ romunskega kraljevega reda Zvezda Romunije.¹¹

O Žemvovem zasebnem življenju, tako kot za večino generalov, vemo prav malo. Podatki o njegovi ženi in potomstvu so zelo skopi (oziroma o tem ni zanesljivih

10 Mann, »FML Blasius Scheuma«, 141–67.

11 Gl. op. 2.

Blaž in Janez Žemva, domnevno s soprogama

podatkov). Grobnica Schemuovih je bila po nepreverjenih podatkih razrušena med bombardiranjem Celovca leta 1945. Po podatkih pokopanih na celovškem pokopališču pa so leta 1944 umrli Blasius Schemua, Ernestina, Johann, Karoline in Luise Schemua. Ali so bili to otroci, morda že vnuki generala, bo še treba preveriti v celovških matrikah. Zdi se, da so bili žrtve bombardiranja, ker so vsi umrli isto leto, čeprav natančnega datuma ni. Zaenkrat tudi še ni znano, ali je takrat ostal pri življenju še kateri sorodnik. Kot že rečeno, je Žemvo kartoteka o generalih vodila kot človeka, ki je znal slovensko, kdaj in ali je slovenščino uporabljal, pa ni znano. Tudi ne, ali je kdaj obiskal sorodnike v Krnici in Gorjah. Morda se je kot šef generalštaba na Bledu kdaj srečal z nazadnje generalpolkovnikom in od leta 1881 do 1906 šefom generalštaba Friedrichom Beck-Rzikowskym (1830–1920), ki je rad dopustoval na Bledu. Vsekakor sta oba brata Žemva pomembno zaznamovala vojaško zgodovino monarhije v zadnjih desetletjih njenega obstoja, ki je bila stoletja tudi naša domovina in v okviru katere so se pomembno uveljavili številni sinovi slovenskega naroda. Koliko so se zavedali svoje slovenskosti, je seveda veliko vprašanje in zlasti za oficirski stan povsem brezpredmetno,¹² še zlasti če imamo pred očmi veliko vprašanje, koliko so se slovenski študentje iz različnih slovenskih pokrajin v prvi polovici 19. stoletja sploh lahko razumeli, saj nekateri današnji slavisti pravijo, da Miklošič z njimi zato ni mogel govoriti slovensko, ker še ni bilo zborne izreke, ne pa zato, ker naj bi se prenehal zanimati za slovensko stvar, kot mu je v svojih spominih očital Janez Trdina.

12 Pavlina Bobič, »Blasius Schemua,« v: *Nova slovenska biografija* (Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2009), 153–64.

Viri in literatura

Arhivski viri:

- ÖStA KA, Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv:
 - Qualifikationsliste 2562.

Literatura:

- Benedik, Božo. »Naša generala iz Krnice pri Gorjah.« *Dnevnik*, 11. 8. 1995.
- Bobič, Pavlina. »Blasius Schemua.« V: *Nova slovenska biografija*, 153–64. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2009.
- Hartman, Bruno. »Brata sta bila avstrijska podmaršala.« *7 dni*, 23. 10. 1991.
- Hušnewis-Gaugan, Burhan. »Die österreichische Militärmissionen in Persien 1852 bis 1881.« Doktorska disertacija, Wien, 1978.
- Kranjc, Marijan F. »Bratazemva.« *Vojaštvo. Military*. Dostopno na: <http://home.amis.net.marijank/Z16-bratazemva.html>.
- Kranjc, Marijan F. »Brata Žemva, generala avstro-ogrske vojske.« *Gorenjski glas*, 6. 7.–3. 8. 2004.
- Mann, Josef. »FML Blasius Schemua. Chef des Generalstabes am Vorabend des Weltkrieges 1911–1912.« Doktorska disertacija, Wien, 1978.
- *Österreichisches biographisches Lexikon*, 10. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1994.
- Sondhaus, Lawrence. *Franz Conrad von Hötzendorf, arhitekt prve svetovne vojne*. Ljubljana: Orbis, 2006.
- Zeinar, Herbert. *Geschichte des österreichischen Generalstabes*. Wien: Böhlau Verlag, 2006.